

MERRE TOVÁBB, FELSŐOKTATÁS?

Magda Sándor

az MTA doktora, rector emeritus,
Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös
smagda@karolyrobert.hu

Bevezetés

A tudomány és a technika fejlődésével a tudás iránt folyamatosan új elvárások fogalmazódnak meg, miközben nyilvánvalóvá válik, hogy a tanulás elnyerhető tudás a gazdasági, társadalmi fejlődés, a környezettudatosság erősödésének hajtóereje. Az oktatás felelőssége, hogy választ adjon a korszak gazdasági és olyan kihívásaira, mint globalizáció, fenntarthatóság, klímaváltozás. Nem túlzó a megállapítás, hogy **a felsőfokú oktatás színvonala és megfelelése minden időszakban a fejlődés (gazdasági) alapja, melynek támogatása a magyarság elemi érdeke.** A csökkenő költségvetési támogatás ezt a törekvést korlátozza.

A Magyar Tudományos Akadémia elnöke is ezen gondolataimat támasztja alá, hisz azt írja, hogy csak a tudást igénylő, a tudományok iránt fogékony innovációra is érzékeny társadalom lehet versenyképes a XXI. század Európájában, hiszen a tudomány a fejlődést leginkább biztosító erő (Vizi, 2007).

A rendszerváltás eredményességéhez, zökkenőmentességéhez nagyban hozzájárult az, hogy a 80-as évek közepére Magyarországon szinte minden területen rendelkezésre állt a versenyképes tudás, munkaerő, műveltség. Ezért prognosztizálhatták, remélhették 1990-ben, hogy a tudásra alapozott gazdasággal, a

társadalmi rendszerváltozást követően nemcsak a volt szocialista országok között tartja meg elismert helyét, szerepét Magyarország, hanem az adottságokra építve meggyorsul hazánk Ausztriához és más nyugat-európai országhoz való közeledése is. Hittünk és bízunk abban, hogy *„A következő nemzedéknek a fényhez egy lépéssel közelebb kell jutnia.”* (Széchenyi, 1998) Ma már ismert, hogy ez több tényező miatt nem valósult meg, de a kitűzött céltól, a „fénytől” való távolodás nem annyira külső tényezőkben, mint számos rosszul meghatározott hazai döntésben kereshető, melyek közül jelen tanulmányban csak egy kérdéssel, az egyre sekélyesedő felsőoktatással kívánok foglalkozni, hivatkozva az előző néhány bevezető mondatra, gondolatra. Az oktatásban, nevelésben megkerülhetetlen történelmünk két nagy személyiségének, Széchenyinek és Eötvösnek említése, ugyanis *„Egy ország tökevonzó képességét, az ott fellelhető tudás biztosítja.”* (Széchenyi, 1998) Mondja ezt Széchenyi akkor, amikor Eötvössel arról vitázik, hogy mi kell jobban, a falusi iskola vagy az akadémia? Út vagy híd? Ma már tudjuk, hogy ha nem épültek volna falusi iskolák, nem lett volna szükség az Akadémiára, az Akadémia nélkül viszont Magyarország nem érte volna el azokat az eredményeket, melyeket a tudós társaságnak

köszönhet! Eötvös szavait, gondolatait a jelenre alkalmazva elmondható, hogy hiába épültek, épülnek autópályák, ha azokat a hátrányos helyzetű régiókból a rossz útviszonyok miatt hosszú órákon keresztül érhetik csak el. Hiába épültek, épülnek felsőoktatási intézmények, ha azokba nem kerülhetnek be azok a hátrányos helyzetű tehetséges magyarok, akik ugyan a tanulmányi eredményeik alapján képesek, alkalmasak a továbbtanulásra, de a szülők anyagi helyzete erre nem nyújt lehetőséget, így ők csak állami segítséggel tanulhatnak. Ha nagyot ugrunk a korban, s a mával foglalkozunk, akkor tapasztalható, hogy az OECD-országok előző évtizedre vonatkozó felmérése is a tudás fontosságát igazolja! A vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a gazdasági növekedésnek több mint a fele a felsőfokú végzettséggel rendelkezők munkajövedelmének emelkedéséhez kapcsolható. **A múlt és jelen említése fényben nagyon elgondolkodtató, hogy egyáltalán napjainkban hogyan merülhet fel a hazai felsőoktatás fontosságának, jövőt alapozó jelentőségének lebecsülése, kétségbe vonása.**

A hálózati- és tudásgazdaság korszakában a fejlődés motorjai az egyetemek, így a felsőoktatásba befektetett összegek busásan megtérülnek, ezt nem veszíthetjük szem elől (Mészáros, 2007).

A felsőoktatás korszerű rendszeréről tömören

Magyarországon a társadalmi jólét, a gazdasági fejlettség a jövőben is a minőségi és széles körű felsőoktatás függvénye. A cél elérése érdekében olyan felsőoktatás szükséges, amely többfokozatú, amelyben megtalálhatók az egyetemek és a készségi szintű ismereteket biztosító szakegyetemek, szakfőiskolák. Ennek körvonalazása és vitája ma már elengedhetetlen, mert a 2010-es kormányváltást

követően a folyamatos elvonások mellett félévente különböző elképzelések (pólusprogram, integráció stb.) kerültek megfogalmazásra, és az ezek hatására kialakuló egzisztenciális, anyagi, erkölcsi, intézményi stb. bizonytalanság igen nehéz helyzetbe sodorja az intézményeket és előbb-utóbb az országot. A hogyan továbbra adható válaszok mindezt elodázhatatlanok, de ezek csak akkor lesznek hosszú távon eredményesek, ha megtörténik minden egyes intézmény céljainak való megfelelési felmérése. Ehhez a döntéshozónak személyesen szükséges megismernie a létező vagy éppen omladozó infrastruktúrát, a valós, avagy valótlan intézményi értékeket. Ismerni célszerű azt is, hogy egyes képzésekhez, mint például az agrárképzés, rendelkezésre állnak-e a gyakorlóterek, termőföld, gépek, eszközök, berendezések, és főleg a speciális tudás. Az értékeléskor természetesen indokolt figyelembe venni, hogy Magyarország hét régiójából négy hátrányos helyzetű. Azokban a régiókban, ahol jelentős az elvándorlás, törekedni szükséges arra, hogy a leendő hallgató (agrárképzésben, tanárképzésben, szolgáltatásban stb.) a szakegyetemeken, szakfőiskolákon a lakóhelye közelében tanuljon, mert így csökkenthető az elvándorlás, növelhető a régió tőkevonzó képessége és így a foglalkoztatás is. Az elmúlt pár évtizedre visszatekintve, Magyarország minden időszakban akkor volt versenyképes a régióban, amikor a vidéken élők számára biztosított volt a foglalkoztatás, a megélhetés (Magda R., 2011).

A korábbi tanulmányaim, vizsgálataim arra irányították rá a figyelmet, hogy a felsőoktatás döntően Budapestre és egy-két nagyvárosra koncentrált (Magda S., 2007), amit a 2013. évi felvételi is alátámaszt, ez viszont tovább növeli egyes térségek leszakadását, a vidékről való elvándorlást.

A képzőhelyek és keretszámok meghatározásakor ezért nem hagyható figyelmen kívül, hogy pl. az agrárgazdaságban foglalkoztatottak több mint 90%-a vidéken él, ugyanakkor az agrár felsőoktatásba felvettek több mint 50%-a Közép-magyarországi Régióban került felvételre, amit államilag is támogatnak.

Mivel a globális gazdasági válság vidéken hatványozottan jelentkezik, így az eltartóképességhez, a fennmaradáshoz az agrárgazdaság fejlesztése, a vidéki képzőhelyek fenntartása, az iskola és a faluszövetkezetek létrehozása elengedhetetlen. Ezeknél a törekvéseknél szem előtt kell tartani a nyugati szövetkezés és a tudásra alapozható versenyképesség példáit (Magda S. – Magda R., 2009).

A jelenlegi helyzetből való kilábalásban fontos szerepet játszhat az akadémiai intézetek és az egyetemek kapcsolódása; az alap kutatásban és a PhD-képzésben az egyetemek az akadémiai kutatóintézetekkel együtt érhetnek el kiemelkedő eredményeket. Ezért indokolt arra törekedni, hogy az akadémiai kutatóhelyek minél szorosabban működjenek együtt a felsőoktatási intézményekkel (Pálinskás et al., 2011). Célszerű ezt azért is hangsúlyozni, mert a jobb képességű hallgatók ma már nem Budapestre, a nagyvárosokba, hanem külföldre mennek MSc-, PhD-fokozatok elsajátításáért, mert ott versenyképesebb tudást, jobb, biztonságosabb megélhetést remélnek.

Az OECD-felmérések bizonyságait is alapul véve, ezért hazánkban is úgy alakítsuk a jövőt, hogy az egyes országok, illetőleg régiók közötti gazdasági különbségek legfőbb magyarázó változója a felsőoktatás legyen! Ez csak a vidéki térségek fejlesztésével, az itt folyó innovációs tevékenység és kutatás-fejlesztés megerősítésével érhetjük el (Magda R. – Marselek, 2010; Magda S. et al. 2008/a).

A tudástőke és a felsőoktatás meghatározó szerepének felismerése az Európai Unió szintű politikában is tükröződik, amit bizonyítanak az alábbiak is:

A cél az, hogy „...az EU okos, fenntartható és befogadó gazdasággá váljon magas foglalkoztatás, termelékenység és társadalmi kohézió mellett.” (EC, 2010)

„A tudás az a kulcstényező, amivel Európa biztosítani tudja versenyképességét a globalizált világban, amelyben mások olcsó munkaerejükkel és/vagy nyersanyagaikkal versenyeznek.” (Heichlinger, 2005)

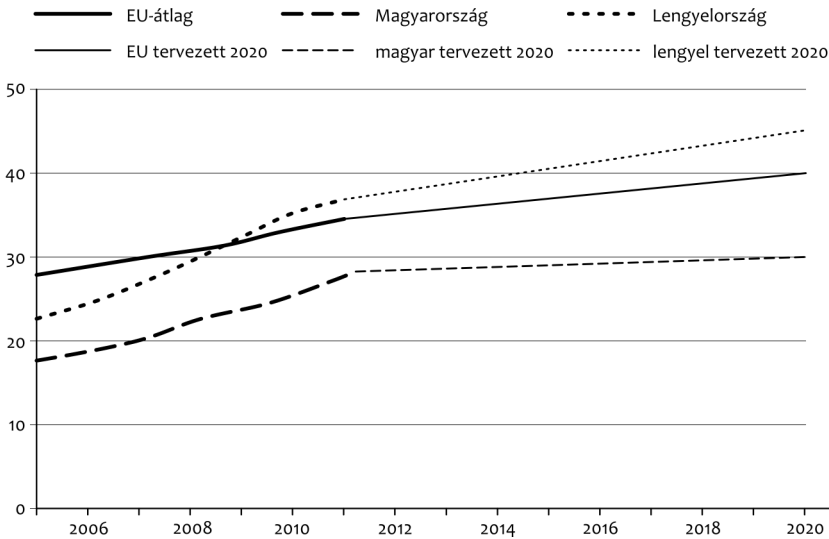
„Az Európai Unió a világ legversenyképesebb és a legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává kíván válni, ami lehetővé teszi a fenntartható gazdasági növekedést, illetve több és jobb munkahelyet teremt nagyobb társadalmi kohézió mellett.” (Schuman Foundation, 2009)

Az EU-2020 stratégiai terveit a felsőoktatásra az 1. ábra szemlélteti.

A magyar felsőoktatásban a részvételi arány nemzetközi összehasonlításban jelenleg is alacsony, így az a munkaerő-piaci cél, hogy elegendő számú képzett munkaerő álljon rendelkezésre, nem valósítható meg. Magyarország érdekében arra kell törekedni, hogy a **18–25 éves korosztály felsőoktatásban részt vevő – jelenleg 20–25%-os – részaránya növekedjen, minél többen vegyenek részt a szakképzésben és a felsőoktatásban.**

Felsőoktatás és támogatás

Károsnak ítélni minden olyan törekvés, amely a jelenleg létező magyar felsőoktatási rendszer egyes működési anomáliáira hivatkozva a továbbtanulás és a felsőoktatás fontosságát kérdőjelezi meg. A jelenleg létező rendszer hiányosságai, illetve egyes intézmények működési anomáliái, nem a felsőoktatás és a továbbtanulás fontosságát vonják

1. ábra • A felsőoktatásban végzetek tervezése az EU 2020 stratégiában

kétségbe, hanem a jelenlegi felsőoktatási rendszernek és finanszírozásának stratégiai szintű átalakításához nyújtanak indokokat és támpontokat. **Magyarországon a társadalmi jóllét és a versenyképes gazdaság akkor valószínűleg meg, ha a középiskolát elfogadható eredménnyel teljesítők mindegyike tandíjmentesen (ingyenesen) bekerül a felsőoktatásba** (Magda S., 2013). Az ingyenes felsőoktatásban részesülők körével kapcsolatban alapvetően négy alváltozat lehetséges:

- senki nem tanulhat ingyen;
- a jó teljesítményűek tanulhatnak ingyen;
- időbeli korlátokkal mindenki ingyen tanulhat;
- mindenki ingyen tanulhat, aki felvételre kerül.

A fentiek közül jelenleg a második és harmadik válasz kombinációja, a jó teljesítményűek időbeli korlátokkal az elfogadott, kombinálva azt esetleg egy létszámmal (ke-retszám). Az időbeli korlát és a jó teljesítmény fogalma pedig meghatározandó.

Jelenleg az időbeli korlát kellően meghatározott, hiszen a törvények tizenkét finanszírozott félévet biztosítanak azzal, hogy egy képzésre csak a képzési időt kettővel meghaladó számú félév áll a hallgató rendelkezésére finanszírozott formában. Ez megfelelően ösztönözhet az időben történő végzésre, de mégsem elegendő az intézményeket „melegedőnek” használó, TB-ellátásért beiratkozók stb. ösztönzésére, ezért ehhez a „jó teljesítmény” meghatározása is szükséges. A létszám korlátozása alapvetően a költségvetés finanszírozóképeségével indokolható. A jelenlegi gazdasági helyzetünkben megfontolandó lehet a hatféléves (BSc) finanszírozás, az MSc- és a PhD-képzés költségeit pedig az igazán kiválóak esetében az állam, illetve egyének, vállalkozások vállalják az adójóváírást stb. igénybevételek lehetőségével.

Mindegyik elképzelésnek vannak előnyei és hátrányai, melyeket általában senki sem fejt ki, senki sem vitat meg, a kérdést jobb esetben gazdaságpolitikai, rosszabb esetben

pénzügy-politikai szempontból válaszolják meg a kormányzatok.

Az intézmények feladatkör szerinti különbözőségei

A felmérésekre és a személyes jellegű találkozásokra alapozva elsőként azt indokolt egyértelműen tisztázni, hogy adott intézményben milyenek a feltételek, majd célszerű meghatározni a rendelkezésre álló humán-erőforrás alapján, hogy melyek azok az egyetemek, amelyek Magyarországról a nemzetközi versenyképességi szempontok alapján **a világ kiemelkedő egyetemei közé kerülhetnek** (három-négy intézmény lehet ilyen). Köztük is ajánlatos rangsort felállítani. A rangsorok a kormányváltás előtt, az MTA bevonásával már megtörténtek. Ezek az egyetemek az MTA kutatóintézetivel az alap- és alkalmazott kutatásban, a mester és a PhD-képzésben legyenek érdekeltek, és a felsőoktatásban rendelkezésre álló anyagi erőforrás 55–60%-ra tarthassanak igényt.

A második kategóriába azok a **szakegyetemek** (hat-nyolc) tartozhatnak, amelyek egyrészt az alkalmazott kutatásban és a térségi szakemberellátásban jeleskedhetnek, másrészt egy-egy speciális szakterület kiemelt színvonalú szakemberképzését, például állatorvosi, műszaki stb. látják el. Tevékenységük az ország és a régió szempontjából is fontos, mert részt vesznek az alkalmazott kutatásokban a BSc-, MSc- és a kutatási területekhez tartozó PhD-képzésben. A mindenkor felsőoktatási költségvetés 25–30%-ára tarthatnak igényt.

A harmadik csoportba sorolható **szakfőiskoláknál** (főiskoláknál) elsőrendű követelmény az eszközpark (ipari, mezőgazdasági, szolgáltatási stb.) minősége vagy más, a munkaerőpiacon való megfeleléshez szükséges

adottság megléte, továbbá a régióban való elfogadottság. Ezeknél az intézményeknél elsőrendű fontosságú, hogy a meglévő infrastruktúra minőségileg korszerű legyen. A minőségbiztosításhoz elegendő lehet az oktatók 50–60%-ának helyben való jelenléte (a többiek más társintézményekből óraadóként segíthetik a munkát), de **a gyakorlati tárgyak oktatásánál meg kell követelni a főállású, többségükben helyben lakó, készségi szintű ismeretekkel rendelkező oktatókat**. Az intézmények minősítését olyanok végezzék, akik tudományos fokozatuk mellett maguk is képesek a fenti követelmények teljesítésére. Feladatuk a régiós munkaerő-megtartás, a régióban működő vállalkozások fejlődésének segítése mind kutatási, fejlesztési, mind humán igények tekintetében. Ezekre a szempontokra **a négy hátrányos helyzetű magyarországi régióban kiemelten szükséges figyelni**. Ezek az intézmények az FSz- és a BSc-képzés bázisai, és csak az alkalmazott kutatáshoz kötődő egy-két MSc-képzésben alapíthatnának szakot. A tudásbázisok olyan „mentor” szakemberek képzésének is helyei lehetnek, akik iskolaszövetkezetek, faluszövetkezetek létrehozásával, rentábilis működtetésével a vidék magára maradottságán segíthetnek. Ezek igaz, hogy új követelmények, de hiányukban a vidéki térségek és közel kétezer település magára marad, elszorvad. A település több mint a fele (54%) ötszáz főnél kevesebb lakóval rendelkezik (1044), ahol a vidéki népesség 8,6%-a (280 ezer fő) él. A foglalkoztatásra irányuló lépések eddig nem hoztak eredményt, ezért a megoldás sürgető, amiben **a tudáshoz kapcsolódó foglalkoztatás jelenthet előrelépést**, melyhez kezdetben a mentorképzés, majd a hozzá kapcsolható betanított és szakmunkásképzés adhat reményt (Magda R., 2013). **Egy új felsőoktatási tör-**

vény így lesz nemzeti értékeink alapmeghatározójának, a vidéki népességről való gondoskodásnak is támogatója. A költségvetési támogatás 10–20%-át indokolt erre a magasztos célra fordítani.

A regionális tudásközpontok és a felsőoktatás

A nyolcvanas években, ugyan szakterületenként nagyon eltérően, de az agrár- és műszaki ágazatokban a nagyobb vállalkozások biztosítottak gyakorlólhelyeket a felsőoktatási intézmények számára. 1990 után ezek a gyakorlólhelyek csak az orvosképzésben a klinikák révén maradtak fenn, a privatizált agrár-, műszaki, üzleti vállalkozások tulajdonosainak többsége nem vállalta a gyakorlati képzéssel járó többletterhetet, a munkaadók számára viszont nem vonzó a gyakorlattal nem rendelkező hallgató, de a gyakorlat hiánya miatt a hallgató sem érzi magát mobilnak.

A globális pénzügyi-gazdasági válságból való kilábaláshoz a jó gazdaságpolitika mellett alapvető feltétel a képességei révén mobil munkaerő, ezért ma is (mint a 60-70-es években) elkerülhetetlen a felsőoktatás, a térségi kutatóintézetek és a termelő üzemek együttműködése (Magda S. – Magda R., 2010).

A felsőoktatási intézmények (négy-hat agrár) adott régióban szellemi tőkénkkel, szakértői háttérünkkel, felszereltségünkkel, felnőttoktatási és továbbképzési tapasztalatunkkal, termelésfejlesztési, illetve szaktanácsadási részlegeikkal, tudományos összeköttetésekkel és a gyakorlati szakemberekkel való széles körű kapcsolataikkal szolgálhatják a szaktanácsadást!

A Károly Róbert Főiskolán szerzett több évtizedes megfigyeléseim azt igazolják, hogy azok a fiatal szakemberek, akik átmenetileg nem képesek a magyar munkaerőpiacon elhelyezkedni, de szakterületüket készségzin-

ten ismerik, az EU és más országok munkaerőpiacain is megállják a helyüket. Ez viszont csak akkor lesz általános, ha az elmúlt évek alatt – többségében elhibázottan – engedélyezett BSc-szakok felülvizsgálatra kerülnek és elsődleges követelményként a szakmai, gyakorlati jártasság (készség) fogalmazódik meg. Az Európai Unió alaptörekvései közé tartozik a régiók közötti különbségek mérséklése, a hátrányos helyzetűek kiemelt támogatása. A felsőoktatás jövőképehez hozzátartozik, hogy azokon a helyeken, ahol a képzéshez uniós támogatás igényelhető, képző helyeket szükséges fenntartani és társult intézményeket célszerű létrehozni.

Az agrárképzésben (gyakorlólterek, oktatók stb.) így Kelet-Magyarországon két bázis kerülhet elismerésre: egy magasabb színvonalú, ahol a BSc-képzéstől a PhD-képzésig lehet jogosítványt kapni, ilyen Debrecen, és egy olyan másik, ahol az FSz-képzéstől a BSc-ig oktatnak, és egy-két MSc-képzés valósul meg, ilyen például Gyöngyös. Ugyanez a két pólus kijelölendő Nyugat-Magyarországon is. A Közép-magyarországi Régióban a Szent István Egyetem, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem lehet a meghatározó, de létrejöhet olyan társulás is, amelyben a két egyetem mellett a jó adottságaival és a hátrányos régióban való elhelyezkedése miatt EU-támogatásra is jogosult Károly Róbert Főiskola is részt vesz. A magyar agrárképzés így hat intézményre alapozódna, és a társulásokkal megmaradna az intézmények önállósága, növekedne a nemzetközi versenyképesség, és a párhuzamosságok is megszűnnének. A magyarországi agrárképzés is átalakításra szorul, a korábbi időszakhoz képest csökkent az együttműködés az üzemek és oktatási intézmények között, a tudomány és gyakorlat nem talál egymásra (Magda S. et al., 2008/b;

Szabó G., 2007; Magda S., 2003). A hazai agrár felsőoktatás helyzete ma is kritikus (Magda S. et al., 2009).

Ilyen és hasonló javaslatok alapján a főhatóság, szakemberek bevonásával, az egyes intézmények teljes átvilágításával, a döntések meghozatala előtt egy olyan térképet kell készítsen, amelyben az egyes intézmények a jövőbeni regionális feladatok, távlati célok meghatározása alapján jelölhetik meg a társulás irányát, célját, valamint a megvalósíthatóság jellemzőit.

A gyakorlati jártasság = alkalmasság, hasznosság, versenyképesség

Eddigi tapasztalataim alapján ma már kijelenthetem, hogy Magyarországon, de talán Európa más országaiban sem sikerült egységes BSc-t létrehozni. A BSc nem minden esetben alapozza meg az MSc-t, és a készség-szintű gyakorlat hiánya miatt pedig egyik szint sem orientál kellően a munkaerőpiacra. Az alapított szakok többsége az MSc-képzésben való bennmaradásra törekszik. A szakok bírálatánál a gyakorlati hellyel és ismerettel nem minden esetben rendelkező egyetemi minősítők működtek közre, sőt jelenleg is túlsúlyban találhatók, akiknek szakmaiságát ráadásul felülmúlja az intézményekhez kötődő elfogultságuk. A BSc-szint felülvizsgálatát a munkaerőpiac befolyásolóinak (kamarák, vállalkozások stb.) és az egyes képzési területek kollégiumainak, ahol azonos arányban vannak jelen a főiskolák és egyetemek delegáltjai, együtt kellene kezdeményezniük.

A politika amikor a gondokra nem talál megoldást, sokszor olyan, kellően elő nem készített lépésre szánja el magát, amelynek hátrányos következményei csak nehezen orvosolhatóak. Az eddigiek azt igazolják, hogy az 1999-ben megvalósult **integrációk az egy**

városban tevékenykedő felsőoktatási intézmények esetében mondhatók sikeresnek, mert integrálódni, közös érdekeket megvalósítani egy „telephelyen” és közel azonos színvonalú intézmények között lehetséges. Az egymástól távol lévő és eltérő tudományos felkészültségű intézmények integrációja – eddigi tapasztalataim alapján – sem a hallgatók, sem a tanárok számára nem nyújtja az egy „telephelyen” elérhető előnyöket, így az ilyen intézményeknek a *társulás* a célravezetőbb. A társulásban ugyanis mindenki megtartja önállóságát, vállalva a fennmaradás feltételeit, kihívásait, a megszűnés veszélyét. Míg 50–150 km-es távolságú, eltérő küldetésű (egyetem, főiskola) integrációnál csak a „vízfej” nő, s nem javul sem az oktató tudása, sem a hallgató lehetősége, romlik viszont a térség vállalkozóival lehetséges kapcsolat, a vagyon tömegesedik, a székhelyen kívül esőknél csökken a fejlesztés, a fejlődés lehetősége, nő a túlélés mindenkire káros hatása, folytatódik a köz által finanszírozott lassú leépülés.

Megítélésem szerint az elkövetkező tíz-tizenöt évben a válságból való kilábalást egy új típusú, hosszú távon versenyképes, a vidék törekvéseit is szem előtt tartó közép- és felsőoktatás jelentheti. Olyan képzési területeken, mint az agrár, a műszaki, a turizmus, vendéglátás stb., a kistérségekben meglévő szakmai értékek alapján szerveződő középfoktatást, regionális telephellyel rendelkező BSc-képzés foghatja össze, ahol fő cél a gyakorlóhelyek koordinálása, a tanulók, hallgatók gyakorlóhelyek közötti cseréjének megszervezése, a térségbe, tájba való beágyazódása.

A tudás hasznossága és a nemzeti stratégia hiánya

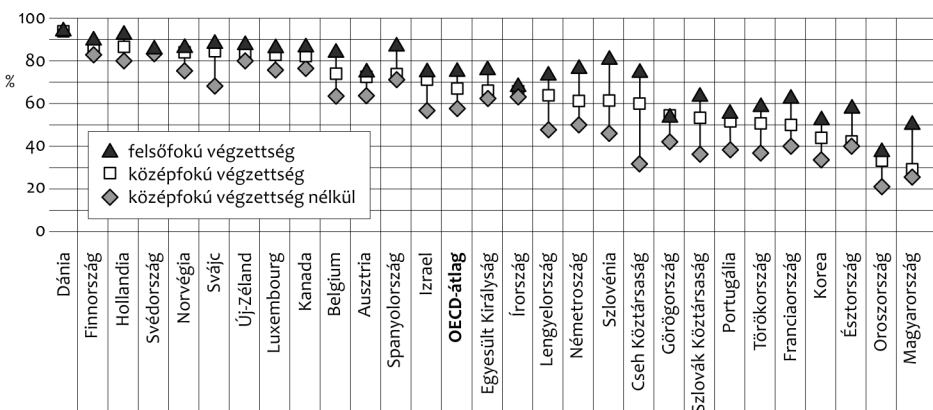
A fejlett társadalmakban egyszerűen nem értelmezhető az olyan általánosító megköze-

lítés, mely a szakterületeket „nemzetgazdasági-
lag” hasznos és „nemzetgazdaságilag haszon-
talan” képzettségekre osztja. Veszélyes dolog
egyenlőséget tenni a saját tevékenység, a
saját cég és a nemzetgazdaság – sőt a „nem-
zet” – haszna között. A határvonalak nem a
különböző tudományterületek és diszciplí-
nák – a természettudósok, a mérnökök, az
orvosok, a jogászok, a közgazdászok és a
bölcsezők – hasznossága között húzódnak,
hanem a színvonalas és színvonalatlan között.

A felsőoktatással való kiemelt foglalkozás
és a döntések eredményei nagyban megha-
tározzák egy-egy ország hosszú távú fejlődési
lehetőségét, többek között azt is, hogy a fia-
talok tizennyolc éves koruk után ott kíván-
nak-e tanulni és élni, ahol felnevelkedtek,
vagy a körülményekkel elégedetlenül más
országokba vándorolnak. A 2. ábra megelé-
gedettséget tükröző adatai tovább romlottak,
az értékes emberek elvándorlása fokozódik.

Az elmúlt évtizedekben a kijelölt irányok,
a kormányzati intézkedések, a szereplők sűrűn
váltak. Szinte soha nem kerül sor a
vállalt, kapott feladatok teljesítésének érdemi

értékelésére, az el-, illetve beszámoltatásra, a
kezdeményezés, a teljesítés elmulasztása ese-
tén felelősségre vonásra. Az új ötletek (a kö-
vetkező kormány ötletei) feledtették az elő-
zőeket (esetenként indokoltan). Az intézmé-
nyek, a vezetők komoly tapasztalatokat sze-
reztek a feladatok elbliccelésében, a formális
teljesítésben. Hiányzik a felsőoktatás „nemze-
ti” fejlesztési stratégiája! Ez az egyik oka, hogy
a törvények, a kormányok kezdeményezései,
intézkedései szakmailag sok esetben nincse-
nek kellően megalapozva, rövid távú (elsősor-
ban politikai, fiskális) szempontok figyelem-
be vételével készülnek, ezért legkésőbb, de a
kormányváltások után (esetenként alapjaik-
ban) biztosan módosulnak. Ráadásul nem
alapultak közmegegyezésen, hiányzott az in-
tézmények érdekeltsége, az érintettek meg-
győzése, ösztönzése is! A nemzeti felsőokta-
tási stratégia kialakítását a kormányok nem
kezdeményezték, a felsőoktatás nem szorgal-
mazta, és hiánya a felsőoktatásra nézve na-
gyon kedvezőtlen. Az állásfoglalás, a döntések
sokszor nem alapozódnak statisztikai adatok-
ra, elemzésekre. Általános probléma részben

2. ábra • Az élettel elégedett felnőttek aránya iskolai végzettség szerint
(Forrás: Csapó Benő, 2013, FIKOT Gyöngyös)

a megbízható adatok, részben a meglévők ismeretének hiánya! Nincsenek adatok a hallgatók szociológiai összetételéről, a hátrányos helyzetűekről, a frissen végzetek által elnyert állások szakmai színvonaláról, a külföldön tanulókról stb. Az előzőek miatt sok a megalapozatlan, egyoldalú vélemény. Sokszor okoz egyoldalúságot az is, hogy a véleményt formálók a felsőoktatás egy-egy szeletének ismeretében nyilatkoznak. Szinte példa nélküli, hogy egy-egy, akár jelentős döntést (még törvényalkotásban is) részletes szakmai elemzés előzött volna meg. Nem készül sem helyzetelemzés, sem megvalósíthatósági tanulmány (feasibility study). Ezek az üzleti szférában a kisebb jelentőségű döntéseknek is elengedhetetlen feltételei. A döntés előkészítésében, a döntéseket megelőző egyeztetésekben (ha egyáltalán vannak) általában csak a felsőoktatási intézmények és a hallgatók képviselői vesznek részt, a többi érintett (például a felhasználók, a középiskolák képviselői) érdemben szinte soha. A döntések, az intézkedések ezért sokszor túlzottan az intézményekben dolgozó munkavállalók, az aktuális hallgatók szempontjait tükrözik, amelyek jelentős részben alkufolyamatban születtek.

A több mint két évtizedes kudarcorozat után indokolt rögzíteni a stratégia elvi kérdéseit, a stratégiát megalapozó hosszú távra tekintő koncepciókat! Eredményt csak az elvi kérdések és a tudományos tapasztalatok általánosításának az érintettek bevonásával folyó tisztázása után lehet remélni. A nemzet hosszú távú érdekei és a felsőoktatás jelene, jövője miatt a teendők napirendre tűzése elkerülhetetlen. Fontos, hogy a felsőoktatás kezdeményezésével, aktív közreműködésével a stratégiaalkotás szakmai szabályai szerint megszülessen egy átfogó felsőoktatási, nemzeti fejlesztési stratégia!

Támogatás, megszorítás, verseny

Az elmúlt évek pénzkivonása nem folytatható tovább. A felsőoktatási intézmények 2013 tavaszára egy-két kivételtől eltekintve felélték mindazt a tartalékot, amelyet az előző évek során felhalmoztak, melyek között a legnagyobb értéket a versenyképes tudással rendelkező oktatók jelentették. Napjainkra a megszorító, kényszerintézkedések hatására a világban elismertséget szerzett fiatal (negyvenötvenéves) oktatók egy része Magyarországon kívül keresi boldogulását, más országokban hasznosítják tudását. A leendő hallgatók közül pedig azok, akik hozzájárulást kénytelenek fizetni, illetve teljes mértékben kénytelenek a tanulás lehetőségét fedezni, inkább azokat a külföldi egyetemeket választják, ahová ezek a kiváló tanárok is oktatni járnak.

Így kimondható, hogy a megszorítás már arra a szintre korlátozta a magyar felsőoktatást, amely szétfeszíti, lerombolja mindazt, ami az elmúlt évtizedekben felhalmozódott. Ezért **csak átgondolt, összehangolt intézkedések vezetnek eredményhez, a megszorítás nem elég!** (3. ábra)

3. ábra • (Forrás: Magda Sándor, 2013 Felsőoktatás és Innováció, FIKOT, Gyöngyös)

Amennyiben az előző évek gyakorlata nem változik, úgy hazai fiatalságunk olyan helyzetbe kerülhet, amelyre Magyarországon az elmúlt évtizedekben nem volt példa! Ma már kimondható, hogy a rendszerváltásig a vidék és az ország azért fejlődött más KGST-országokhoz viszonyítva gyorsabban, eredményesebben, mert a felsőfokú technikumok, majd főiskolák, a térségi kutatóintézetek biztosították azt a szakembertömeget, amely az egyes ágazatok fejlődéséhez szükséges volt. Az akkori kormányzat, valószínűleg nem véletlenül, a ma már régióknak nevezett két-három megyénként hozott létre és tartott fenn felsőoktatási intézményt, ahová beruházókat várt, ahol szükségét látta egy-egy szakma meghonosításának, az elvándorlás megakadályozásának. Így jöttek létre – Dunaújváros, Zsámbék, Putnok, Gyöngyös, Hatvan, Mezőtúr, Szolnok és még sorolhatnám – a városokban a felsőfokú technikumok, amelyek később a fejlesztés igényének megfelelően koncentráltak. Így például Putnokról a növénytermesztés, Hatvanból a zöldségtermesztés, Zsámbékról az üzemgazdász-képzés Gyöngyösre, a szőlész-borászképzés központjába került, de hasonló pozitív példák más szakmák esetében is megtalálhatók.

Az vitathatatlan, hogy felsőoktatási reform szükséges, indokolt a változtatás! Azon viszont lehet és célszerű vitatkozni, hogy milyen legyen ez, mennyire Budapest- és nagyváros-centrikus, mennyire minőségi, gyakorlatigényes legyen, ottmaradhat-e a vidék tudás nélkül, de a döntésnél indokolt tudni, hogy Magyarország mindig akkor volt eredményes, amikor a vidék eltartásáról nem

4. ábra • (Forrás: Magda Sándor, 2013, Felsőoktatás és Innováció, FIKOT, Gyöngyös)

kellett gondoskodni, sőt a vidék jelentősen hozzájárult a nemzeti össztermék növeléséhez (Magda S. – Magda R., 2010). Most is ilyen vidék szükséges, amely akkor valósulhat meg, ha jó irányt választanak, mert ellenkező esetben a sötétben tapogatózó két egér víziójával lehet csak számolni. (4. ábra)

Összefoglalóan megállapítható, hogy a magyar felsőoktatás átalakítása elodázhatatlan, mert olyan értékeket tartalmaz, amelyek jól kamatoztathatóak a nemzet fejlődésében, a társadalmi, gazdasági, környezeti fejlődésben, a nemzet felemelkedésében. A tanulás, különösen a felsőfokú képzés elősegíti az egyén, a társadalom boldogulását, de a felsőoktatás nem lehet Budapest és egy-két nagyváros privilégiuma. A tudás és a szakemberek hiánya már ma is gond, de hosszabb távon Magyarország versenyképességének fő korlátozója lehet, ha nem előzi ezt meg a felsőoktatás nemzeti, fejlesztési stratégiája!

Kulcsszavak: *felsőoktatás, válság, tudás, töke-vonzó képesség, versenyképes ország*

IRODALOM

- EC (2010): EUROPE 2020 A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth. Brüsszel, 2010 • <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMLETversion.pdf>.
- Heichlinger, Alexander – Määttä, S. – Unfried, M. (2005): Mid-Term Review of the Lisbon Strategy: Regional and Local Players Need to Step up Their Involvement. Conference Report. *EIPASCOPE*. 2 • <http://aei.pitt.edu/5951/>
- Csapó Benő (2013): A tanulás társadalmi és gazdasági haszna. Fialat Közgazdászok Országos Találkozója, Gyöngyös (ppt)
- Magda Róbert (2011): A zöldgazdaság és a foglalkoztatás. *Európai Tükör*. XIV, 4, 85–96. • http://www.kormany.hu/download/1/d4/30000/europai_tukor_2011_04.pdf
- Magda Róbert (2013): A vidék felemelkedését szolgáló iskolaszövetkezet. *A Falu*. (megjelenés alatt)
- Magda Róbert – Marselek Sándor (szerk.) (2010): *Vidék gazdaságtan I. A vidékfejlesztés gazdasági folyamatai*. Szaktudás, Budapest
- Magda Sándor (2003): A szaktanácsadás hozzájárulása a magyar mezőgazdaság beilleszkedéséhez és fejlődéséhez az Európai Unióban. *Gazdálkodás*. XLVII, 2, 1–4.
- Magda Sándor (2007): Tudomány, felsőoktatás, versenyképesség. *Magyar Tudomány*. 3, 332–341. • <http://www.matud.iif.hu/07mar/14.html>
- Magda Sándor (2013): *Felsőoktatás és finanszírozás* (kézirat), FIKOT, Gyöngyös
- Magda Sándor – Dinya L. – Magda R. (2008/a): Innováció és kutatás-fejlesztés. *Magyar Tudomány*. 2, 192–203. • <http://www.matud.iif.hu/08feb/08.html>
- Magda Sándor – Hernecky A. – Marselek S. (2008/b): A felsőoktatás és az agráröktatás dilemmái. *Gazdálkodás*. 52, 5, 432–444.
- Magda Sándor – Magda Róbert (2009): A globális gazdasági válság és a magyarországi agrárgazdaság kilátásai. *Gazdálkodás*. 53, 2, 112–120.
- Magda Sándor – Magda Róbert (2010): Agrárium, vidékfejlesztés, termelői integrációk lehetősége és szükségessége. *Fejlesztés és Finanszírozás*. 2, 69–76.
- Magda Sándor – Marselek S. – Hernecky A. (2009): *A hazai agrár-felsőoktatás helyzete*. Agrárközgazdasági Bizottság ülése, Debrecen (vitaanyag) (kézirat) 1–12.
- Mészáros Sándor (2007): A felsőoktatás a tudásgazdaság felé. *Gazdálkodás*. 51, 3, 67–71.
- Pálinkás József – Csépe V. – Németh T. (2011): Tudás-forum. Kiválóság, fenntarthatóság, versenyképesség. *Magyar Tudomány*. 11, 1282–1296. • <http://www.matud.iif.hu/2011/11/01.htm>
- Schuman Robert Foundation (2009): *The Lisbon Treaty*. • www.robert-schuman.eu
- Szabó Gábor (2007): Gondolatok a tudomány és a felsőoktatás kérdéseiről folyó vitához. *Gazdálkodás*. 51, 5, 48–53.
- Széchenyi István (1998a): 1819. május 9., Napló 117. In: *Gróf Széchenyi István gondolatainak gyűjteménye*. (válogatta, utószót írta Környei Attila) Paginarium, Budapest
- Széchenyi István (1998b): báró Eötvös Józsefhez, 1847. november 11. Levelei III. 556. In: *Gróf Széchenyi István gondolatainak gyűjteménye*. (válogatta, utószót írta Környei Attila) Paginarium, Budapest
- Vizi E. Szilveszter (2007): A tudomány korszaka. *Magyar Tudomány*. 3, 273–282. • <http://www.matud.iif.hu/07mar/08.html> • <http://www.matud.iif.hu/07mar/08.html>

